

СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНА ДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ТВОРІВ Е. ГЕМІНГВЕЯ РІЗНИХ ЧАСІВ)

Н. В. Романенко

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15;
тел. +380 (342) 50-45-75; e-mail: pereklad@nung.edu.ua*

Стаття присвячена вивченню впливів суспільно-історичних чинників на процес перекладу творчості Е. Гемінгвея українською мовою у радянський період та у добу незалежності. Водночас дослідження виявляє аналогії у перекладацьких стратегіях на двох етапах процесу інтерпретації та роль художнього перекладу у справі протидії ідеології та лінгвоциду.

Ключові слова: *художній переклад, суспільно-історичні чинники, літературні чинники, перекладацький вибір, перекладацька трансформація, Е. Гемінгвей.*

В Україні, як і у більшості східноєвропейських країн, перекладознавство загалом і художній переклад зокрема належать до царини лінгвістики, в той час, коли у західній науковій традиції перекладознавство вважається, передовсім, галуззю і складовою частиною літературознавчої компаративістики. Відповідно, це позначається на загальному векторі і результатах перекладознавчих досліджень. У вітчизняному перекладознавстві аналіз художнього перекладу здійснюється переважно з позиції лінгвістичного та, рідше, літературознавчого підходів. Перший полягає у зіставленні вихідного та цільового текстів, виявленні перекладацьких лексико-граматичних трансформацій з метою встановлення еквівалентності передачі змісту оригіналу у перекладі. Літературознавчий підхід вважає художній переклад видом літературної творчості і аналізує інтерпретований твір з позиції його художньої функціональності тобто здатності «досягти художнього впливу на читача перекладу, аналогічного впливу першотвору на співвітчизників автора» [4, с. 12]. Естетична еквівалентність перекладеного твору щодо оригінального оцінюється шляхом аналізу повноти відтворення змістового плану першотвору (теми, ідеї, пафосу, сюжету), системи образів, адекватності передачі засобів виразності (тропів, стилістичних фігур), художньо-мовленневої організації оригіналу (етнонімів, ідіом, архаїзмів, неологізмів, вульгаризмів). Тобто вивчається адекватність відтворення художнього світу оригіналу засобами рідної мови.

Такі підходи (лінгвістичний та літературознавчий) дають глибокі та ґрунтовні результати, однак вони «замкнуті» в межах філології. Натомість художній переклад – це частина культурного життя щонайменше двох націй. На всіх етапах його «існування» (починаючи від вибору твору для перекладу, здійснення перекладу тексту і закінчуючи функціонуванням інтерпретованих творів в іншомовному середовищі) на нього впливають літературні, загальнокультурні та соціально-історичні (ідеологічні) чинники. Водночас і сам переклад на всіх цих етапах впливає на сприймаючу літературу, культуру та, подекуди, настрої різних соціальних груп нації-реципієнта. Історико-літературну функцію художніх перекладів вивчає літературна компаративістика, яка розглядає художні переклади як явище міжлітературної комунікації. Аналіз перекладу з позиції порівняльного літературознавства є завжди комплексним, оскільки він передбачає вивчення особливостей перебігу літературного процесу двох чи більше національних літератур (тої, що створила оригінал, літератури-реципієнта та, за потреби, літератури-посередника), а також, почасти, вимагає знань історії цих націй, основ теорії комунікації та соціології. Г. Гачечіладзе слушно наголошував на тому, що серед факторів впливу на перекладача «слід враховувати і ту історичну дійсність, в якій він живе...» [1, с. 117].

На сьогодні дослідники вказують на необхідність міждисциплінарного підходу до аналізу перекладів. «Уже до середини ХХ ст. сформувався синтетичний підхід до феномену художнього перекладу, який не вписується у межі лише однієї наукової дисципліни» [8]. Саме в цьому розрізі були розглянуті переклади спадщини Е. Гемінґвея українською мовою.

Вибір об'єкта дослідження був не випадковим. Останні два роки перекладна рецепція творів Е. Гемінґвея переживає період свого Ренесансу. Після видання у 1979-1981 роках (тобто за доби тоталітаризму) чотиритомного зібрання творів Е. Хемінґвея (Гемінґвея) перекладна рецепція творчості американського майстра по суті завмерла, за винятком перекладу Іваном Яндолою роману «Марево», опублікованого у журналі «Всесвіт» у 2004 році. Проте з 2017 року спостерігається різка активізація процесу перевидання окремих перекладів, здійснених за радянського періоду, та видання новітніх перекладів, виконаних сучасними перекладачами, незважаючи на те, що за радянського часу вони вже були інтерпретовані українською мовою іншими майстрами перекладу. Так, у Львівському «Видавництві Старого Лева» у 2017 році була перевидана повість «Старий і море» у перекладі радянського перекладача Володимира Митрофанова, роман «Фієста. І сонце сходить» у перекладі Віктора Морозова (перша інтерпретація українською мовою здійснена Маром Пінчевським), збірки оповідань «Чоловіки без жінок та інші оповідання» у перекладі Ганни Лелів (перший український варіант виконаний

Володимиром Митрофановим); у 2018 році – роман «По кому подзвін» у перекладі Андрія Савенця (перша перекладена українською мовою належить роботі Мара Пінчевського). Таким чином, сьогодні вже можна вказувати на два періоди української перекладної рецепції творчості Е. Гемінгвея – доби тоталітаризму, представлена перекладним доробком В. Митрофанова, М. Пінчевського, П. Соколовського, Л. Гончар, Ю. Покальчука, К. Сухенко і Н. Тарасенко, та доби незалежності, репрезентовану інтерпретаціями В. Морозова, Г. Лелик, А. Савенця.

Наше дослідження має на меті розглянути соціально-історичну детермінованість перекладної рецепції літературної спадщини Е. Гемінгвея, зокрема, визначити літературні та соціальні передумови вибору творів для перекладу, простежити їхній вплив на перекладацькі рішення, з'ясувати причини виникнення другої перекладної хвилі.

Як зазначалося у наших попередніх дослідженнях [10], у радянський період негативний вплив ідеологічних чинників на перекладацький процес був колосальним, оскільки він довгий час спричиняв численні перешкоди. Серед вирішальних бар'єрів україно-американської міжлітературної комунікації щодо творчості Е. Гемінгвея був, по-перше, прихований лінгвоцид, результатом якого стало довге відставання української перекладної рецепції від домінуючої російської та існування російської літератури-посередника (перший російський переклад з'явився у 1934, український – у 1957 році).

По-друге, це був конфлікт глибоко психологічної та трагічної прози Е. Гемінгвея із поверхневими, заідеологізованими, штучно-оптимістичними нормами соцреалізму. Аналізуючи українську літературу після «розстріляного відродження», І. Кошелівець відносить письменників початку 1930-х – середини 1950-х до одного покоління і характеризує його так: «...все воно було позбавлене права вибору своєї власної творчої методи, свого стилю, свого індивідуального творчого вияву; йому лишалося єдине приречення писати, «як усі», на ті самі директивно визначені теми, добирати той самий соціально визначений типаж героїв, однаково «лакувати» сталінську дійсність» [6, с. 625]. Зрозуміло, що для радянської тоталітарної влади, яка «вручну» визначала вектор розвитку української (та інших радянських) літератур тієї доби, творчість Е. Гемінгвея з його ідеями гуманізму, індивідуалізму, марнотратства життя персонажами була неприйнятною.

Третій чинник, так само як і другий, має комбіновану ідеолого-літературну природу. Це був конфлікт образів радянської військової верхівки, створених Е. Гемінгвеєм у романі «По кому подзвін», з ідеалізованими образами високих військових чинів у радянській літературі, а також критика Іспанської республіканської влади, яку підтримував СРСР, та наявність у творі «крамольних» думок щодо радянського режиму, що зрештою призвело до негласного замовчування творчості американського письменника до початку політичної «відлиги». З 1939

до 1958 року (протягом шістнадцяти років) не було перекладено російською мовою (єдиною можливою) жодного твору Е. Гемінгвея, хоча перші російськомовні переклади з'явилися ще на початку 1930-х років. Окрім двох оповідань («На Биг-Ривер» та «Ожидание»), не був перевиданий жодний з раніше опублікованих російською мовою творів. Майже повністю припиняється публікація літературознавчих статей, присвячених вивченню доробку американського прозаїка. Як зазначав ретроспективно Р. Доценко у 1971 році, «...зеніт «Хемінгуейвської ери в літературі» – 30–40-ві роки, ... ми про нього тоді чули тільки з третіх уст...» [3, с. 163].

Лише зміна політичної ситуації (смерть Й. Сталіна, призначення М. Хрущова, відносна послаблення «залізної завіси», відносна лібералізація суспільства) стала тим визначальним суспільним чинником, який докорінно змінив штучно призупинений процес української рецепції творів Е. Гемінгвея. Негласну заборону було скасовано, і перекладацький процес врешті-решт було розпочато появою української версії п'єси «П'ята колона», перекладеної Н. Калачевською. Початок перекладної рецепції був детермінований також зовнішньо-літературними чинниками, хоча і значно меншою мірою. Йдеться про те, що у 1954 році світове визнання літературної творчості Е. Гемінгвея одержало, так би мовити, «матеріальне» підтвердження – письменник одержав Нобелівську премію з літератури за майстерність письма у повісті «Старий і море». Цей твір знаменував вершину досягнень письменника, оспівував людську витривалість, мужність та силу духу і, загалом, в ідейно-тематичному плані не суперечив нормам соцреалізму, який панував у радянській літературі тої доби. Таким чином, станом на середину 1950-х років склалася парадоксальна ситуація, коли творчість всесвітньо відомого Нобелівського лауреата була невідомою і замовчуваною у Радянському Союзі. До зовнішньо-літературних чинників, що сприяли початку перекладання Е. Гемінгвея, належить кардинальна зміна естетики письменника, переоцінка цінностей: відмова від індивідуалізму, нонконформізму на користь активізації суспільної позиції, усвідомлення обов'язку перед людством, пропагування антифашистської діяльності.

У комплексі з суспільно-політичними чинниками, це допомогло подолати штучно створений міжлітературний комунікативний бар'єр. Проте його руйнівні наслідки ще деякий час залишалися значущими для української літератури та культури. «Є твори, – пише Р. Доценко, – які з бігом часу навіть набирають додаткової цінності..., але є й такі, естетичний досвід яких з часом втрачає чар первозданності і які, отже, найдоцільніше засвоювати не дуже забаряючись. Скажімо, специфічно хемінгуейвська манера письма, його виняткова стислість, економність, стриманість у барвах (головне в оповіданнях та романах 20–30-х років) прямо чи опосередковано справила вплив на прозу чи не в усіх країнах Заходу. Через школу Хемінгуея пройшли... І. Кальвіно, А. Моравія, Е. Вітторіні,

Г. Грін, Дж. Олдрідж та чимало інших. І от сталося так, що багатьох учнів на Україні переклали раніше, ніж самого вчителя. Звідси – зміщення перспектив і оцінок, мимовільне викривлення світового літературного процесу в очах читача» [3, с. 163].

Подолавши у другій половині 1950-х негласну заборону на здійснення перекладів, зокрема і українською мовою, процес перекладання продовжував перебувати під впливом соціально-політичних факторів. Ідеологічно заангажованим довший час залишався вибір творів для перекладу. Владній ідеології більше імпонувала друга половина творчості американського прозаїка, у якій проявилася його активна громадянська позиція, а не всесвітньо визнані твори періоду «втраченого покоління» чи депресивно-песимістичний період внутрішніх пошуків 1930-х років. Навіть віддаючи перевагу пізньому періоду літературної кар'єри майстра, вперше українською мовою була перекладена не повість «Старий і море», що прославляла велич людського духу і за яку Е. Гемінгвей одержав Нобелівську премію, а значно слабша в естетично-художньому сенсі п'єса «П'ята колона», в якій йшлося про роботу контррозвідки в Іспанській Республіці. Близьким для ідеології тоталітарної країни був сам вираз «п'ята колона». Він виник у Іспанській Республіці, яку підтримував СРСР, та означав «внутрішніх ворогів, диверсантів, терористів», тобто тих людей, з якими маніакально боровся радянський режим. Наступним у 1961 році для перекладу було обрано останній роман Е. Гемінгвея «За річкою, в затінку дерев» (інтерпретаторська робота К. Сухенко і Н. Тарасенко). Як і попередній твір, роман належить до слабших у доробку письменника, проте містить критику прорахунків американського командування під час воєн, у яких він брав участь головний герой твору. Видатні твори Е. Гемінгвея другої половини творчості зазвучали українською лише у 1968-1969 роках, коли були опубліковані збірка оповідань «Сніги Кіліманджаро» та інші новели» (перекладач – В. Митрофанов) та роман про боротьбу іспанських партизанів «По кому подзвін» (1940) (перекладач – М. Пінчевський).

Обрання цього роману для перекладу засвідчувало послаблення суспільно-політичних чинників на царину українського художнього перекладу, проте вплив ідеології все ще залишався значним. Свідченням цього є купюри та перефрази в українській версії роману «По кому подзвін». Це було компромісним рішенням перекладача (і, можливо, головного редактора), яке реабілітувало табуований роман, покращувало його літературну репутацію, динаміку якої простежила І. Коханська [5], дало змогу опублікувати українську версію.

Окрім цього, послаблення ідеологічної цензури в 1969–1970-х роках позначилося на тому, що українські перекладачі нарешті змогли звернутися до ранньої творчості Е. Гемінгвея, коли він був виразником поглядів «втраченого покоління». У 1970 році перекладена рання мало-

відома читацькому загалу повість «Весняні потоки» (В. Митрофанов). І лише у 1974 році (через шістнадцять років після початку процесу перекладу спадщини письменника українською та через сорок-п'ять років після виходу у світ оригіналу) українською зазвучав роман «Прощавай, зброє» (1929). Дисбаланс між перекладами ранніх та пізніх творів прозаїка, викликаний суспільно-політичною ситуацією, був подоланий українськими перекладачами лише у 1979-1981 роках. Тоді побачило світ чотиритомне видання творів Е. Гемінгвея українською мовою, визнане як «найповніше видання творів Хемінгуея не лише на Україні, а й у Радянському Союзі» [7, с. 365].

Варто зазначити, що суспільно-політичні чинники детермінували не лише вибір творів для перекладу, а й перекладацькі принципи та методи, які спостерігаємо в роботах усіх інтерпретаторів. Не забуваймо, що Гемінгвей українською мовою творився в умовах прихованого лінгво- та етноциду, в умовах домінування російської мови та паралельного існування російськомовних перекладів, які випередили українські. В такому історичному контексті художні переклади повинні були виконати кілька місій. По-перше, забезпечити максимально швидке та легке входження україномовного Гемінгвея в український літературний процес ХХ століття; усунути літературу-посередника та подолати часове відставання української рецепції від російської; якнайшвидше усунути однібічне представлення творчості прозаїка, яке виникло внаслідок упередженого відбору творів для перекладу. По-друге, поява естетично вивершених україномовних інтерпретацій творів Нобелівського лауреата, уславленого майстра слова, безмежно популярного в СРСР «Гема» (згадаймо «Гемінгвеївський бум» у 60–70-х роках ХХ століття) долала непомітно впроваджувану думку про меншовартість української мови, доводила її внутрішню мистецьку потужність та образний потенціал для творення перекладів високохудожньої цінності.

Для успішної реалізації цих цілей уся плеяда перекладачів дотримувалася кількох однакових принципів. Насамперед, це була загальна тенденція обирати із синонімічного ряду лексику найбільш автентичну та семантично містку. Це яскраво помітно при зіставленні двох українських перекладів п'єси «П'ята колона», першого, виконаного Н. Калачевською, та пізнішого, виконаного М. Пінчевським: «*He is a dark, plump little man, who collects stamps, and speaks extraordinary English*» [21, с. 15]. – «Це смуглявий, товстий маленький чоловічок, він колекціонує марки і розмовляє якоюсь чудернацькою мовою» [12, с. 11] (Н. Калачевська); «...чорнявий опецькуватий чоловічок, завзятий філателіст; його мова рясніє дивовижними зворотами» [14, с. 497] (М. Пінчевський). Наведений приклад доводить лексичне багатство і художню перевагу перекладу М. Пінчевського. Тому не дивно, що саме він став широковідомим і увійшов до чотиритомного видання творів Е. Гемінгвея.

Прикметно, що в 1960–1970-х роках введення у писемне мовлення автентичної української лексики шляхом використання художніх перекладів було типовою рисою, притаманною не лише перекладачам творчості американського прозаїка. Йдеться про опір фахівців «перекладацькій мові». Під цим терміном розуміють мову перекладів, яка складається лише із найбільш загальної і широковживаної лексики. Як вказував І. Світличний: «Досі перед перекладачами стояла архіважлива і архіскладна проблема: як розірвати зачароване коло «перекладацької мови», як збагатити її, використати найрізноманітніші пласти української лексики, ввести в ужиток слова, що в тісні рамці літературних норм не вкладаються? Але як тільки деякі перекладачі зробили перші несміливі спроби такого збагачення, доглядачі мовної моральності вдарили на сполох: гвалт, вони кажуть *філіжанка!* пробі, вони вживають *пігулку!*, рятуйте, вони пишуть *навзаєм!*» [11, с. 167] І. Світличний доходить висновку, що критика настільки звикла до «перекладацької мови», що сприймає її як норму. Він також вважає, що критики не наважуються засуджувати вже визнаних майстрів, які виступають проти безбарвності у перекладах, «і от увесь критичний вогонь схрестився на А. Перепаді й Є. Поповичу, І. Дзюбові й Р. Доценкові, О. Пархомовській і В. Митрофанову – перекладачах, так би мовити, середніх: «зачароване коло «перекладацької мови» вони раз за разом проривають, але так, як О. Кундзіч чи М. Лукаш, себе не узаконили, права на індивідуальний досвід не здобули» [11, с. 160].

У такий спосіб українські перекладачі творчості Е. Гемінгвея та їх колеги боролися з лінгвоцидом, витoki якого сягають періоду «терору» 1930-х років, описаного у монографії мовознавця Л. Масенко: «...російську мову в партійних настановах 1933 р. оголошено «братньою» і мовознавців зобов'язували добирати в словниках усіх типів в українській частині слова «однозвучні» й «рівнозначні» з російськими», а «...вся самотутня українська лексика кваліфікувалась як штучно створена і взорована на польську мову, причому звинувачення термінологів у впровадженні полонізмів набували зловісного політичного відтінку» [9]. Це призвело до втрат значної кількості лексичних одиниць, які мовознавець фіксує під час зіставлення словників 1920-х та 1940-х років. Приміром, у лексикографічних джерелах 1924–1933-х років вона знаходить 10 відповідників російському слову «корзина» – «кошик, кіш, кошіль, кошеліна, кошар, кошівка, лозя(а)ник, сапет, сапета, козуб», а 1948 року лише калькований відповідник «корзина» та власне український «кошик».

Тому боротьбу українських перекладачів, зокрема спадщини Е. Гемінгвея, з «перекладацькою мовою» та введення в ужиток викоріненої власне української лексики можна трактувати як вияв націєствердних процесів.

Інші три види лексичних трансформацій, що простежуються у роботі всіх перекладачів, які інтерпретували твори Е. Гемінгвея українською мовою, були використані для полегшення рецепції творчості майстра українським читачем. Мова йде, по-перше, про трансформацію додавання лексики, що пояснювала англійську, іспанську чи іншу реалію: «... *Nick thought of the World game going on in New York*» [20, с. 115]. – «... *і Нік подумав про чемпіонат світу з бейсбола, що тепер відбувався в Нью-Йорку*» [15, с. 613].

По-друге, це використання перекладацької лексичної трансформації конкретизації для адекватного відтворення авторської ідеї. Приміром, «to walk» – «йти пішки» в українській інтерпретації відтворено як «плентатися», що точно передає рух виснажених африканською спекою жінок, які й до того навантажені різним посудом: «*The wealthy carried umbrellas and more draped white cloth and their women walked behind them, with their pots and pans*» [18, с. 34]. – «*Зможніші йшли під парасольками й були вбрані в білу тканину, що спадала широкими складами; за ними пленталися жінки з горщиками та сковорідками*» [14, с. 153].

По-третє, це незначні стилістичні трансформації, які полягають у введенні до цільових текстів фразеологізмів та колоритно чи емоційно забарвлених контекстуальних, а не словникових відповідників. «*They try to get rid of me?*» [16, с. 162] – «*Вони сидкуються здихатись мене*» [13, с. 596]; «*Bright boy can do everything*», *Max said*» [19, с. 69]. – «*Мій молодець на всі руки майстер*», – сказав Макс» [13, с. 404].

Другу та третю трансформації можна розглядати як втручання у манеру письма Е. Гемінгвея, яка характеризується зовнішньою беземоційністю, що імпліцитно приховує глибинні емоційні переживання – знаний Гемінгвеївський «айсберг». Проте, контрастивний аналіз оригіналу та перекладів довів, що ці стильові зміни є мінімальними, контекстуально виправданими і доречними, адже сприяють чіткості передавання змісту та легкості сприймання творів українським читачем.

Визнана у наукових та читацьких колах висока естетична і фахова цінність перекладів, здійснених українськими інтерпретаторами радянського періоду, викликали в мережі Інтернет здивування дописувачів та дискусію щодо доцільності появи у 2017-2018 роках новітніх перекладів спадщини Е. Гемінгвея. Послуговуючись основним положенням вивчення рецепції художньої творчості, зокрема перекладної, яким є «принцип вирішальної ролі сприймаючої літератури і ... її вибіркового ставлення до інонаціональних літературних цінностей» [4, с. 117], слід з'ясувати, яка саме внутрішня потреба літератури-реципієнта у запозиченні вартостей інших культур стала імпульсом для початку другої хвилі перекладів. Аналіз відбору творів для перекладу та послідовність їх опублікування (принаймні станом на травень 2018 року) дозволяє припустити, що поява нових перекладів була детермінована не стільки літературними, скільки соціально-політичними та соціальними чинниками.

Послідовність видання творів демонструє певну логічність. Першим за незалежної України було здійснено перевидання радянського перекладу повісті «Старий і море», який свого часу зробив В. Митрофанов. Такий вибір редактора видавництва «Старого Лева» можна пояснити тим фактом, що цей твір – визнана вершина творчості письменника, за який він одержав найвищу літературну винагороду. Водночас це найбільш знаний на теренах нашої країни твір, що входить до шкільної програми. Перевидання повісті забезпечить також оновлення вочевидь зношеного книжкового фонду українських бібліотек. Видання саме радянської версії перекладу повісті ще раз доводить фаховість та якість роботи майстра перекладу В. Митрофанова.

Наступними побачили світ нові переклади роману «Фієста. І сонце сходить» та збірки оповідань «Чоловіки без жінок та інші оповідання». Прикметно, що вказані твори передають душевний біль, безвихідь, переживання представників «втраченого покоління», тобто молоді, яку зрадив власний уряд, відправивши на війну до Європи; юнаків, які під впливом пропаганди самовіддано добровільно йшли відстоювати «святі» ідеї демократії і усвідомили, що в них забирають життя заради перерозподілу територій та влади. Повна руйнація системи цінностей, зневіра, депресія, нерозуміння оточуючих, які не полишали спокійного життя, та розгубленість – ось загальна характеристика представників цього покоління. Мимоволі вибудовуються аналогії щодо настроїв, які вирують в українському суспільстві і які могли спровокувати потребу саме в цих творах: складна економічна ситуація, що породжує невпевненість у майбутньому, недовіра до діючої влади, військовий конфлікт на території власної країни та наявність зовнішнього ворога, смертність та каліцтва українських юнаків. Обов'язково слід вказати на внутрішню соціальну потребу цих творів для сучасного українського суспільства. У них американський письменник шукає шляхи порятунку (бодай тимчасового) для «втраченого покоління» від душевного болю і знаходить його у простій фізичній праці та особистих захопленнях (полюванні та рибальстві). Можливо, ці шляхи реабілітації, знайдені ним після особистої участі у бойових діях і пораненні, можуть бути корисними сучасним українським читачам.

Наступна публікація наново перекладеного твору (роману «По кому подзвін») теж висвітлює воєнну тему, тому вибір саме цього твору для перекладу теж міг бути спричинений внутрішніми соціальними потребами сучасних українців. Аналогії твору із українською дійсністю більш, ніж очевидні: роман оспівує людей, свідомих свого суспільного обов'язку. Герої твору вірять у те, за що воюють, і при потребі готові віддати життя за свою справу. Однак соціальна детермінанта не єдина причина вибору роману «По кому подзвін» для оновленої української інтерпретації. З моменту опублікування радянської версії зріла внут-

рішньо-літературна потреба заповнити цензурні купюри та прямо висловити перефразовані ідеї.

Соціальні детермінанти, що вплинули на вибір перекладачами творів для перекладу, зумовили також і їх значущість для сучасного читача. Це наклало значну відповідальність на перекладачів другої генерації, а саме: вони повинні були оновити мовне тло українських інтерпретації і разом з тим зберегти художні досягнення попередників. Первинний зіставний аналіз оригіналів та нових перекладів довів, що фахівці продовжують традиції української школи перекладу. Зокрема, спостерігається активне використання граматичної трансформації додавання для роз'яснень американських реалій: «*The review commenced publication in Carmel, California, and finished in Provincetown, Massachusetts*» [17, с. 13] – «*Журнал виходив спочатку в Кармелі, штат Каліфорнія, а моді у Провінстауні, штат Массачусетс*» [2, с. 19].

Традиційне для радянських перекладачів творів американського прозаїка активне використання лексичної трансформації конкретизації значення з метою добору ємного контекстуального відповідника також домінує у новітніх перекладах. Приміром, послуговуючись контекстним аналізом, для перекладу семантично та емоційно нейтрального слова «people» – «люди» перекладач обирає влучне «базікало», яке відзначається яскравою негативно-зневажливою конотацією: «*I mistrust all frank and simple people, ...*» [17, с. 12] – «*Я не дуже довіряю відвертим і простодушним базікалам, ...*» [2, с. 18].

Третьою особливістю перекладацьких рішень радянського періоду є стилістичні трансформації, представлені використанням фразеологізмів для відтворення стилістично незабарвленої лексики – застосовується і у роботах перекладачів другої генерації: «*Don't be silly*» [17, с. 14] – «*Не плети дурниць*» [2, с. 21]; «*... Spider promptly overmatched him...*» [17, с. 11] – «*... Спайдер швидко вирішив показати йому, де раки зимують...*» [2, с. 17].

Таким чином, можна стверджувати, що суспільно-історичні чинники впливали на перекладацький процес радянської та сучасної доби, хоча інтенсивність впливу значно відрізнялася. У перший період вони позначалися на виборі творів для перекладу та зумовлювали вибір перекладацьких стратегій. За доби незалежності вони детермінували лише перекладацький вибір творів для оновлення української інтерпретації. Зіставлення аналогій у перекладацьких методах фахівців обидвох хвиль перекладацького процесу виявило збереження традицій української школи перекладу, вироблених у радянський час, сучасними українськими майстрами художньої інтерпретації. Дослідження принципів перекладу, які використовували перекладачі творчості Е. Гемінгвея радянського періоду, виявляє значну роль художнього перекладу у справі протидії ідеології та лінгвоциду.

Література

- 1 Гачечиладзе Г.Р. Художественный перевод и литературные взаимосвязи / Г.Р. Гачечиладзе. – М.: Советский писатель, 1972. – 268 с.
- 2 Гемінгвей Е. Фієста. І сонце сходить / Е. Гемінгвей; перекл. з англ. В. Морозова. – Львів: Вид-во Старого Лева, 2017. – 288 с.
- 3 Доценко Р. Хемінгвей, якого маємо і не маємо. З нагоди видання роману «По кому подзвін» / Р. Доценко // Вітчизна. – 1971. – № 6. – С. 157-164.
- 4 Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы / Д. Дюришин. – М.: Прогресс, 1979. – 320 с.
- 5 Коханська І.С. Літературна репутація роману Е.Хемінгвея «По кому подзвін» в американському, російському та українському літературознавстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / І.С. Коханська. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
- 6 Кошелівець І. Сучасна література в УРСР. (уривки з книги) / І. Кошелівець // Українське слово: Хрестоматія укр. літератури та літературної критики ХХ ст.: У 3-х кн. – К.: Рось, 1994. – Кн. 3. – С. 621-635.
- 7 Кухалашвілі В.К. Україна і США: літературні контакти / В.К. Кухалашвілі, О.В. Кабкова // Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: Т.3: У взаєминах з літературами Заходу і Сходу. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 334-366.
- 8 Лімборський І.В. Літературознавча компаративістика і художній переклад за доби глобалізації: сучасний стан, дискусії та проблеми [Електронний ресурс] / І.В. Лімборський. – Режим доступу: <http://limborsky-66.ucoz.ru/publ/1-1-0-7>
- 9 Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір [Електронний ресурс] / Л. Масенко. – Режим доступу: varnak.psend.com/lmasenko.html
- 10 Романенко Н.В. Еволюція засвоєння спадщини Е. Хемінгвея через українські переклади як соціально детермінований процес / Н.В. Романенко // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – Одеса, 2016. – Вип. 25, Т. 1. – С. 129-132.
- 11 Світличний І. Дивні метаморфози «перекладацької мови»: про проблеми перекладу художніх творів на іншу мову / І. Світличний // Сучасність. – 1994. – № 2. – С. 151-168.
- 12 Хемінгвей Е. П'ята колона: П'єса на 3 дії, 11 сцен / Е. Хемінгвей; перекл. з англ. Н. Калачевської – К.: Держлітвидав УРСР, 1957. – 127 с.
- 13 Хемінгвей Е. Твори: У 4-х томах / Е. Хемінгвей. – К.: Дніпро, 1979-1981. – Т. 1 – 1979. – 694 с.
- 14 Хемінгвей Е. Твори: в 4-х томах / Е. Хемінгвей. – К.: Дніпро, 1979-1981. – Т. 2 – 1980. – 694 с.
- 15 Хемінгвей Е. Твори: в 4-х томах / Е. Хемінгвей. – К.: Дніпро, 1979-1981. – Т. 4. – 1981. – 718 с.

- 16 Hemingway E. A Farewell to Arms / E. Hemingway – Moscow: Progress, 1976. – 319 p.
- 17 Hemingway E. Fiesta. The Sun Also Rises. / E. Hemingway – Moscow: Международные отношения, 1981. – 248 p.
- 18 Hemingway E. Green Hills of Africa / E. Hemingway – N.Y.: Amer. R.D.M. Co., 1987. – 296 p.
- 19 Hemingway E. Selected Stories / E. Hemingway. – Moscow: Progress Publishers, 1971. – 398 p.
- 20 Hemingway E. The Nick Adams Stories / E. Hemingway – N.Y.: Bantan Books, 1972. – 245 p.
- 21 Hemingway E. The Fifth Colomn and the First Forty-nine Stories / E. Hemingway – London: J. Cape, 1972. – 332 p.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 12.05.2018 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Дербеньовою Л. В.*

**SOCIAL AND HISTORIC DETERMINATION
OF THE TRANSLATORS' DECISIONS (BY THE EXAMPLE
OF UKRAINIAN TRANSLATIONS OF CREATIVES
E. HEMINGWAY'S OF DIFFERENT TIMES)**

N. V. Romanenko

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
76019, Ivano-Frankivsk, Karpatska Str., 15;
ph. +380 (342) 50-45-75; e-mail: pereklad@nung.edu.ua*

The paper considers the influence of social and historic factors on the process of Ukrainian translation of E. Hemingway's literary works within soviet times and periods of independence. The research reveals the analogues in the translators' strategies and proves the potential of the translation in the antagonism towards ideology and linguicide.

Key words: belletristic translation, social and historic factors, literary factors, translator's choice, translation transformation, E. Hemingway.